

Információforrások és -eszközök tipológiája

A tudományos munka jellege és szervezete mindenkor rányomta bélyegét a tudományos eredmények közzétételének formáira. Az idők folyamán az információforrások különböző válfajai alakultak ki. Jelenleg az a helyzet, hogy rendszerük a gyors számszerű növekedés ellenére sem elégíti ki a hatékony tájékoztatás követelményét. Nem kell azonban azt hinni, hogy e válságból való kivezető út csak merőben új megoldásokkal található meg. Egy-egy jól átgondolt revízió is új tartalékokat tárhat fel az előttünk álló időszakban mindenképpen megoldandó feladatok számára.

Az információforrások és -eszközök válfajait a következő szempontok szerint kell megvizsgálni: léteznek-e, és ha igen, milyenek e válfajok kapcsolatai és összefüggései; hogyan viszonyulnak a tudományos munka különböző fejlődési szakaszaihoz, és milyen mértékben kell őket a jövőben megváltoztatni funkcióik jobb ellátása érdekében. Ezáltal az információforrások és -eszközök meghatározott kategóriái és a tudományos munka egyes szakaszainak – eddig csak részben feltárt – sajátosságai összhangba hozhatók.

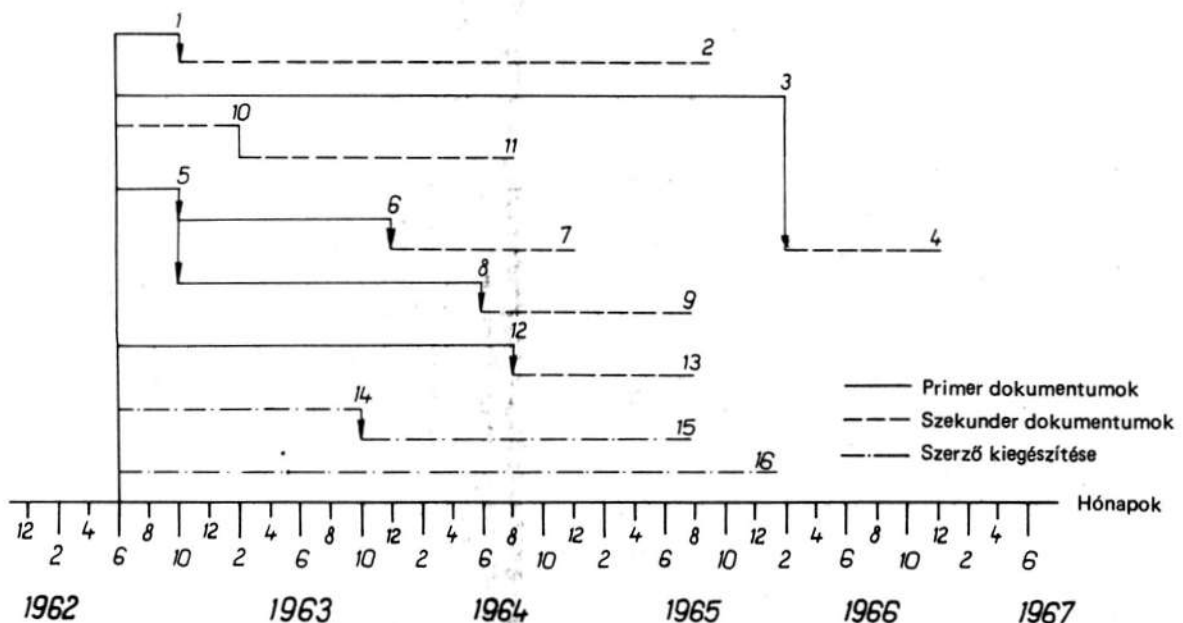
Egy korábbi feltevés szerint egy-egy tudományos információ fejlődése az információforrások és -eszközök válfajainak egész során át tükröződik, egyben tökéletesedik. Az információforrások és -eszközök láncolata a gyakorlatban a következőképpen alakul:

1. jelentés
2. szabadalmi bejelentés
3. előnyomat (preprint)
4. előadás
5. kongresszusi jelentés
6. folyóiratcikk
7. dokumentációs feldolgozás – referátum, adattár, szolgáltatás
8. elfogadott szabadalom
9. monográfia
10. kézikönyv
11. enciklopédia
12. terminológiai szótár

Ez a sorrend – mondják – egyben a felhasználó igényeinek is megfelel. Eszerint az igények kielégítése érdekében a tájékoztatási intézmények, illetve könyvtárak információforrásokkal és -eszközökkel kapcsolatos munkájának is ehhez kellene igazodnia.

Az informatikai kutatásnak mindenesetre fontos feladata lesz, hogy a tartalom és forma összefüggéseit mind az egyes válfajokon belül, mind azok között az eddigi ismereteinket meghaladó mélységben tárja fel.

Az információforrások és -eszközök láncolata, illetve fája grafikusán is ábrázolható. N. V. SERSOVA, a *Naucno-Tehnicoszka Informacija* 2. sor. 1971. 2. számában megjelent cikkéből átvett 1. ábra egy szűk

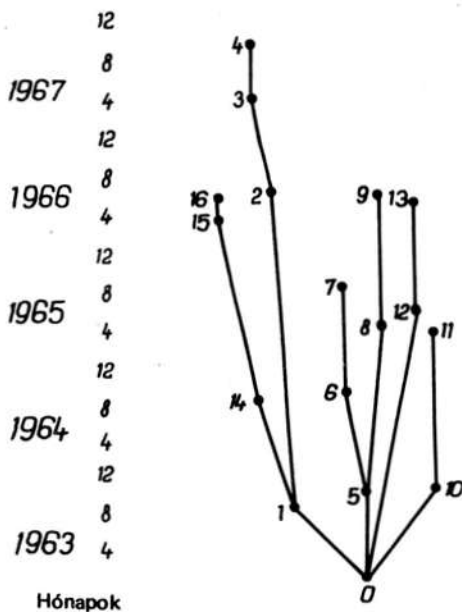
1. ábra Egy szűk témakörben kiadott primer és szekunder dokumentumok megjelenési ideje
(Szöveg az 1. táblázatban)

1. táblázat

Az 1. ábra információforrásainak lineáris felsorolása

Sorszám (az 1. ábra is ezt használja)	A megjelent dokumentumok felsorolása	A megjelent dokumentumok jelölése	A megjelenés kelte
1	Amerikai szabadalmi bejelentés	302205. sz. bejelentés	1963. aug. 15.
2	A szabadalmi bejelentés referátuma az <i>Official Gazette</i> -ben	3257911. sz. szabadalom	1966. jún. 26.
3	Teljes amerikai szabadalom	3257911. sz. szabadalmi leírás	1967. ápr. 3.*
4	A szabadalom referátuma a <i>Referativnij Zsurnal</i> -ban	RZ 01A 163. sz.	1967. okt.
5	Előadás a II. IFAC kongresszuson		1963. szept. 3.
6	Kongresszusi jelentés angol nyelven		1964. szept.
7	A kongresszusi jelentés referátuma angol nyelven	RZ 01A 304. sz.	1965. aug.
8	Kongresszusi jelentés orosz nyelven	6. köt.	1965. máj.
9	A kongresszusi jelentés referátuma orosz nyelven	RZ 01A 244. sz.	1966. jún.
10	Előadás az automatikus vezérlés IV. amerikai együttes kongresszusán		1963. okt.
11	Az előadás referátuma	RZ 01A 388. sz.	1965. márc.
12	Cikk az <i>Air Techniques</i> c. francia folyóiratban	1965. 9. sz. p. 43–51.	1965. máj.
13	A cikk referátuma	RZ 01A 678. sz.	1966. máj.
14	Angol szabadalmi bejelentés	33499/64. sz.	1964. aug. 17.
15	A szabadalom referátuma a <i>The Official Journal (Patents)</i> c. folyóiratban		
16	Angol szabadalmi leírás	1029527. sz. szabadalom	1966. máj. 11.

* Beérkezés a Szovjetunióba

2. ábra Az információforrások és -eszközök fája

- 0 – jelentés, 1 – amerikai szabadalmi bejelentés,
 2 – az amerikai szabadalmi bejelentés referátuma,
 3 – a szabadalom beérkezése a Szovjetunióba,
 4 – a szabadalom referátumának beérkezése a Szovjetunióba,
 5 – I. előadás, 6 – kongresszusi jelentés angol nyelven,
 7 – a kongresszusi jelentés referátuma angol nyelven,
 8 – kongresszusi jelentés orosz nyelven, 9 – a kongresszusi
 jelentés referátuma orosz nyelven, 10 – II. előadás,
 11 – a II. előadás referátuma, 12 – francia folyóiratcikk,
 13 – a cikk referátuma, 14 – angol szabadalmi bejelentés,
 15 – az angol szabadalom referátuma,
 16 – angol szabadalmi leírás

témakör primer és szekunder dokumentumai megjelenésének időbeli eltolódását mutatja be. Ugyanezeket a dokumentumokat az 1. táblázat tartalmi vonatkozásai szerint, a 2. táblázat pedig megjelenésük időrendjében csoportosítja.

A két táblázat összehasonlítása lehetővé teszi az adatoknak a 2., illetve a 3. ábra szerinti grafikus megjelenítését. A 2. ábra a tartalmi és az időbeli összefüggéseket egyaránt jelzi, de nem tartalmazza az információforrások és -eszközök láncolatának egészét. A 3. ábra olyan információforrásokkal és eszközökkel egészül ki, amelyek – mint pl. a monográfiák vagy az enciklopédiák – nem származhatnak közvetlenül a jelentésből vagy a szabadalomból, de amelyeket mégis az említett primer dokumentumok előznek meg.

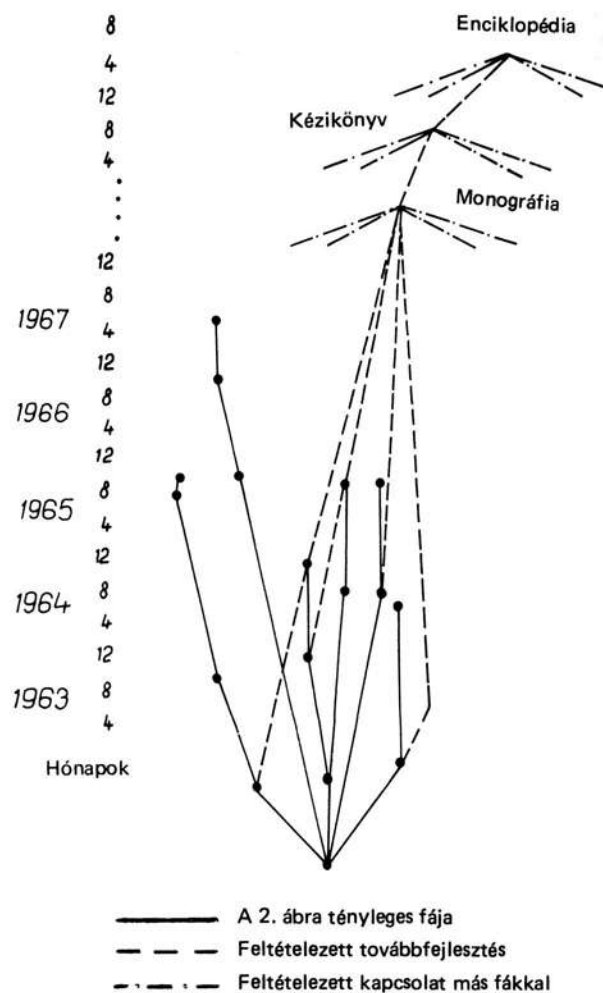
Fentiekből több következtetés vonható le.

Meg kell cáfolni azt az általános hiedelmet, miszerint mindenkor a legújabb kialakult s egyben folyvást „tökéletesített” válfajra kell a figyelmet összpontosítani. Ellenkezőleg: a korszerűség szempontjából minden egyes

kategóriát külön-külön kell figyelembe venni, vagyis a korszerűséget nem a kategóriák között, hanem egy-egy kategórián belül kell megállapítani. Eszerint a korszerűséget az az időtartam határozza meg, amely az információ létrejötte (természeti törvény felfedezése, hipotézis felállítás stb.) és annak a felhasználó számára az igényelt formában történő rendelkezésre bocsátása között eltelik. S minél rövidebb ez az idő, annál jobb.

A kiinduló információ a különböző válfajokon keresztül haladva állandóan változik, kivéve néhány – rendelkezésekkel szabályozott – formát, mint pl. a szabadalom. A mind újabb forrás-kategóriákban való közreadást az újabb információk hozzáadása, az elavultak kihagyása, a tömörítés igénye teszi szükségessé. Eltérés következhet pl. egy folyóiratban vagy egy monográfiában való közlés között, jóllehet valamennyi ugyanabból az eredeti információból származik.

Egyes szakemberek az információk koncentrálására, illetve selejtezésére irányuló törekvéseknek általában kevés figyelmet szentelnek, ugyanakkor túlságosan kihangsúlyozzák a redundancia növekedésének tényét az információforrások hálózatában. Ennek következtében egyes kategóriákat, indokolatlanul, előnyben részesítenek.

3. ábra Az információforrások és -eszközök feltételezett fája (a 2. ábrából továbbfejlesztve)

2. táblázat

Az információforrások láncolata (Az 1. táblázatban és a 2. ábrán található információforrások időrendi felsorolása)

Sorszám	A megjelent dokumentumok felsorolása	A megjelenés kelte
Hiányzik	Kutatási/fejlesztési jelentés	Ismeretlen
1	Amerikai szabadalmi bejelentés	1963. aug.
5	I. előadás	1963. szept.
10	II. előadás	1963. okt.
14	Angol szabadalmi bejelentés	1964. aug.
6	I. kongresszusi jelentés angol nyelven	1964. szept.
11	A II. előadás referátuma	1965. márc.
8	Az I. kongresszusi jelentés orosz nyelven	1965. máj.
12	Francia folyóiratcikk	1965. máj.
7	A kongresszusi jelentés referátuma angol nyelven	1965. aug.
15	Az angol szabadalom referátuma	1966. márc.
13	A francia folyóiratcikk referátuma	1966. máj.
16	Angol szabadalmi leírás	1966. máj.
9	Az I. kongresszusi jelentés referátuma orosz nyelven	1966. jún.
2	Az amerikai szabadalom referátuma	1966. jún.
3	A szabadalom beérkezése a Szovjetunióba	1967. ápr.
4	A szabadalom referátuma	1967. okt.

Ha a különböző alap-információkból kiinduló információforrások és -eszközök válfajainak egymáshoz való kapcsolatát vizsgáljuk, megállapítható, hogy *a primer és szekunder dokumentumok számos kategóriája annyira egybefonódik, hogy helyzetükből semmiféle különbség nem vezethető le.* Az elrendezésből a fejlődés egyazon szintjén egyenrangú feladatokat ellátó információforrások azonosíthatók. Ezek összekötő kapocsként szerepelnek a források egymást követő kategóriái között.

A referátumok, mint a szekunder dokumentumok legfontosabb válfajai viszont olyan végpontokat alkotnak, amelyekből újabb kategóriák már nem fejleszthetők ki. Ebből a következő meghatározások fogalmazhatók meg.

Primer dokumentumok azok az információforrások, amelyek tartalma újabb kategóriák kialakításának alapját képezi. Feladatuk a kutatási eredmények közreadása.

A szekunder dokumentumok pedig azok az információs eszközök, amelyek információforrásokra, egyes esetekben információeszközökre vezethetők vissza. Olyan

végpontot képeznek, amelyekből a tartalom továbbfejlesztése és további elágaztatása már nem lehetséges.

A végpontok tehát erősen különböznek a továbbágozó kategóriáktól. Helyes felismerésükhöz komoly szakmai érdekek fűződnek.

A tudományos haladás története tanúskodik róla: *az információk vontatott átfutása erősen korlátozó tényező.* A források és eszközök grafikus ábrázolása az időbeli eltolódásnak az információ áramlására gyakorolt negatív hatását világosan ki is mutatja. Levonható azonban az a következtetés is, hogy *az abszolút információvesztés fogalma nem létezik:* az információközvetítés késedelme az, ami miatt a tudomány fejlődése olykor kerülőkre kényszerül.

/FREYTAG, J.: On typology of information sources and means. = International Forum on Information and Documentation, 3. köt. 1. sz. 1978. p. 3–7./

(Dezső Zsigmondné)

Még kapható OMKDK kiadványok

Az alábbi OMKDK kiadványok korlátozott példányban még kaphatók:

HERPAY Balázné: A szakmai információk áramoltatása és az információsükséglet elemzése a mezőgazdaságban. 1975. 168 p. /Módszertani Kiadványok 43. sz./	45 Ft
VÁSÁRHELYI Pál: Gépesített szakirodalmi tájékoztatási rendszerek tervezése és szervezése. 1976. 106 p. /A Tudományos Tájékoztatás Elmélete és Gyakorlata 21. sz./	27 Ft
VÁSÁRHELYI Pál: Gépesített tájékoztatási rendszerek egyes hatékonysági kérdései. 1977. 158 p. /A Tudományos Tájékoztatás Elmélete és Gyakorlata 22. sz./	43 Ft
MÁRKUS György: Orosz–magyar fordítástechnika. 1978. 165 p. /A Tudományos Tájékoztatás Elmélete és Gyakorlata 23. sz./	43 Ft
A kiskereskedelmi vállalatok piaci információs rendszere. 1977. 470 p.	126 Ft
Dr. HÁMORI Péter–Dr. SCHNEIDER László: A közvetlen reklámozás információs rendszere. 1978. 161 p.	38 Ft

Új kiadványaink

ÓNÓDY Miklós: Reprográfia a tájékoztatási intézményekben és könyvtárakban. 1979. 334 p. /Módszertani Kiadványok 46. sz./	80 Ft
Dr. SZABÓ László: A piacmegismerés célvizsgálatai. 1979. 281 p.	70 Ft
Dr. SZEPESVÁRY Tamás: Referáló és indexelő szolgáltatások a természettudományi és műszaki információs rendszerekben. 1979. 101 p. /Módszertani Kiadványok 47. sz./	27 Ft

Fenti kiadványokat az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ Terjesztési Osztályánál lehet megrendelni (1428 Budapest, Pf. 12.).